

УДК 37.035.6

*М. К. Чеботарьов,
м. Харків, Україна*

ПЕДАГОГІКА ДОБРА ЯК ОСНОВА АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ

Загальна постановка проблеми Наш час характерний все більш помітним посиленням прагматичного підходу людей не тільки до виконання своїх безпосередніх виробничих завдань і функцій, а й до організації способу життя. За цих умов істотно змінюється система життєвих цілей і цінностей, в міжособистісних відносинах сердечність і людяність часто поступаються місцем діловитості й доцільності. В той же час складність і суперечливість проблем, що постають перед індивідом і соціумом, можуть бути успішно розв'язані тільки на шляхах духовності, відповідальності й доброзичливості. Все це вимагає від системи освіти пошуку шляхів і способів, які б ефективно допомагали відновленню в суспільній свідомості системи одвічних загальнолюдських цінностей добра, справедливості та відповідальності.

Це завдання набуває характеру однієї з дійсно визначальних проблем сучасності. Її розв'язання вимагає нових підходів, методів,

способів і технологій, перш за все використання ідей педагогіки партнерства, коли учень чи студент стає рівноправним учасником цілісного навчально-виховного процесу, а цілі його підготовки чітко окреслені не тільки стосовно навчання, а й виховання, особистісного розвитку й соціалізації. Іншими словами, вони спрямовані на його підготовку до успішного життя й діяльності в умовах складного й динамічно мінливого світу. На наше глибоке переконання, вказане партнерство можна забезпечити системним використанням ідей педагогіки добра та адаптивного управління навчально-виховним процесом.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми свідчить про її актуальність та істотну теоретичну і прикладну значущість. Добре відомо, що саме підхід до навчання і виховання з позицій добра був тією визначальною ланкою в загальному ланцюжку педагогічних прийомів, способів і технологій, який забезпечував успіх великих педагогів минулого. Не випадково К. Д. Ушинський стверджував, що будь-яка технологія мало чого варта, якщо вона не забарвлена людяністю. З позицій доброзичливості виходили М. Монтессорі та Ф. Дістервег, Я. А. Коменський і Я. Корчак, М. І. Пирогов і П. Ф. Каптерев, А. С. Макаренко і В. О. Сухомлинський. Їхні ідеї набули подальшого розвитку й були систематизовані у своєрідну педагогіку добра академіком І. А. Зязюном. Зокрема, він писав, звертаючись до педагогів: «Знайди такі засоби, методи, такі внутрішні сили, які зблизили б тебе з учнями, поєднали б твої і їхні, тобто ваші, інтереси, ідеали і зробили їх спільними для життя та діяльності» [1]. Педагогічна творчість Івана Андрійовича, обґрунтована його філософським осмисленням проблем освіти, стала взагалі помітним явищем не лише в українській педагогіці, а й вплинула на розвиток теорії і практики освіти далеко за межами нашої країни. Сьогодні склалася знана наукова школа педагогіки добра, до складу якої слід віднести численних учнів, соратників і послідовників вченого. Так, можна назвати хоча б імена С. Клепка, О. Мещанінова, Н. Ничкало, О. Пехоти, Л. Пуховської, В. Рибалки, О. Романовського, Г. Сагач, С. Сисоевої та багатьох інших. М. І. Степаненко і Л. М. Кравченко у своїй статті «Полтавські джерела «Педагогіки добра і краси» Івана Зязюна» аналізують діяльність вченого на посаді ректора Полтавського державного педагогічного інституту. Вони стверджують, що вже тоді його життєвим кредо було виховання особистості, «облагородженої великою метою Добра й Любові, Істини й Краси» [2].

Ідеї І. А. Зязюна стосовно вищої освіти інженерного профілю отримали плідний розвиток в Концепції формування гуманітарно-

технічної еліти, яку розробили Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. РОМАНОВСЬКИЙ та О. ПОНОМАРЬОВ. Вони, зокрема, підкреслюють, що «одним з найгостріших є питання про те, *яким чином* ідеали сучасної гуманістичної педагогіки, що відповідають сучасному етапу суспільного розвитку, можуть бути реалізовані в конкретній практиці навчання і виховання у вищому закладі освіти інженерного профілю, як вони можуть бути застосовані до навчання на всіх етапах – від системи довузівської підготовки до організації ефективної післядипломної освіти й у практиці підвищення кваліфікації викладачів» [3, С. 25–26].

Високу оцінку педагогіці добра І.А. Зязюна і його внеску у розвиток педагогічної науки взагалі дав В.Г. Кремень. За його словами, важливо, що І. Зязюном **«сформульовано положення щодо одухотворення навчального процесу педагогікою Добра, аурою педагогічної культури»**. Вчений спеціально підкреслює особливий філософсько-педагогічний підхід І.А. Зязюна до аналізу освітніх процесів і педагогічної діяльності [4].

Разом з тим, в більшості робіт, присвячених аналізу проблем педагогіки добра та практичного застосування її ідей і принципів, на жаль, ще вкрай недостатньо розробленими лишаються питання формування і впровадження в освітню практику нових ефективних педагогічних технологій, зокрема таких, які б могли забезпечувати можливість адаптації навчально-виховного процесу та управління ним до здібностей кожного конкретного студента.

Мета даної роботи й полягає в аналізі зв'язку педагогічної технології адаптивного управління з ідеями педагогіки добра та можливостей її успішного застосування в практиці професійної підготовки майбутніх інженерів. Йдеться перш за все про належне формування їхньої професійної та соціальної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні підходи і практика навчання студентів свідчать про нагальну необхідність створення таких умов для проведення навчально-виховного процесу, які б максимально сприяли інтересу студентів та розвитку їхнього бажання оволодівати знаннями. Адже тільки у такому разі можна сподіватися на глибоке задоволення і педагога, і студентів від добре виконаної спільної роботи, від плідного спілкування. Іншими словами, слід системно використовувати ідеї педагогіки добра, розроблені свого часу І.А. Зязюном. Потреба у створенні вказаних умов навчання зумовлена тією обставиною, що сучасній дійсності все більш відчутно стають притаманні такі характерні особливості, які позначаються на освіті.

По-перше, відбувається надзвичайно стрімке, справді лавиноподібне зростання обсягів і складності науково-технічних знань та прискорення їх втілення у виробничі технології. Це дає вагомий підстави говорити, що людство вступило в інноваційний період свого розвитку. А він вимагає й інноваційних підходів до організації та здійснення освіти.

По-друге, відбувається швидка зміна продукції, що веде до істотного загострення конкуренції. Це вимагає від кожного фахівця інноваційного і гнучкого мислення, бачення провідних тенденцій розвитку. А це може забезпечити тільки адаптивне управління навчальним процесом у поєднанні з ідеями педагогіки добра.

По-третє, відчувається зростання розриву в системі життєвих цінностей між поколіннями. Прищеплення студентам так званих одвічних, або загальнолюдських цінностей зумовлює необхідність адаптивного управління виховним процесом.

По-четверте, певні події в Україні та світі призводять до поширення агресивності у спілкуванні. Її подолання також вимагає застосування адаптивного управління освітніми процесами, з тим, щоб враховувати індивідуальні особливості студентів і зміцнювати їхню довіру до педагога.

По-п'яте, на жаль, ще інколи мають місце авторитарні методи викладання, зверхне ставлення до студентів. Адаптивне управління забезпечує належний вплив і на викладачів, змушує їх переходити до демократичного характеру взаємовідносин зі студентами, також воно сприяє підвищенню рівня їхньої педагогічної майстерності, загальної та професійної культури. Нарешті, по-шосте, поточні зусилля самої системи освіти та управління нею сьогодні зосереджені переважно на питаннях соціально-інституціонального характеру й на розв'язанні поточних проблем. Адаптивне ж управління дозволяє поєднувати тактичні та стратегічні плани, обирати раціональні шляхи і способи розвитку. Розглянуті процеси позначаються на всіх сферах людського життя, в першу чергу на освіті, яка не встигає їх осмислювати й відповідним чином реагувати на них. У зв'язку з цим надзвичайно важливості й актуальності набуває проблема розробки і впровадження в педагогічну практику систем адаптивного управління всіма процесами, сукупність яких у своїй єдності утворює освітній простір і педагогічну діяльність. Не випадково О.С. Пономарьов стверджує, що «сутність управління будь-яким об'єктом полягає у виборі та здійсненні таких впливів на нього, які узгоджені з механізмами самоорганізації цього

об'єкта і спрямовані на підтримання певної його цілісності та структурної визначеності й обраного характеру його функціонування і розвитку з метою досягнення обраних цілей» [5, с. 41]. А в системі освіти об'єктами управління звичайно виступають, по-перше, навчально-виховний процес, по-друге, самі студенти і по-третє, їхня навчально-пізнавальна діяльність.

І для кожного з цих об'єктів можна визначити закономірності та механізми їх самоорганізації й саморозвитку. Тому адаптивне управління і має полягати в узгодженості педагогічних впливів на студентів та на вказані освітні процеси з цими закономірностями та механізмами. Підкреслимо, що свідоме чи несвідоме порушення цієї узгодженості здатне зводити нанівець всі зусилля педагога по успішному вирішенню завдань освіти. Ще одна характерна особливість застосування педагогічних технологій адаптивного управління полягає в необхідності підходу до кожного студента з позицій доброзичливості й щирого бажання допомогти йому в належному оволодінні навчальним матеріалом і в баченні ним шляхів і можливостей застосування цього матеріалу в майбутній професійній діяльності. Однак ця доброзичливість має бути поєднана з вимогливістю, оскільки, на жаль, ще є достатньо багато студентів, які несерйозно ставляться до навчання й не дуже замислюються про своє майбутнє життя і професійну діяльність. Така вимогливість необхідна і для студента, і для самого викладача. Для студента вона слугує однією з гарантій можливості його життєвого успіху й досягнення його життєвих цілей та реалізації його особистісного творчого потенціалу. Таким чином, вона необхідна для його ж власного блага. Для педагога доброзичлива вимогливість до студентів слугує важливим спонукальним мотивом в активному пошуку адаптивних методів, прийомів і педагогічних технологій для кожної конкретної проблемної педагогічної ситуації. Одночасно це сприяє зростанню його педагогічної майстерності та професійної культури, зміцнює його авторитет і повагу студентів.

Таким чином, у поєднанні доброзичливості й вимогливості при послідовній реалізації ідей адаптивного управління освітніми процесами найбільш повно, чітко і яскраво виявляється органічний зв'язок педагогіки добра і адаптивного управління. Більш того, як переконливо свідчить практичний педагогічний досвід автора, у цьому поєднанні педагогіка добра дійсно виступає теоретичною та методологічною основою адаптивного управління.

Важливо також посилити гуманітарну складову освіти. Як пише О.Г. Романовський, «гуманітарна освіта безпосередньо звернена до людини, до її інтелектуальної та емоційної сфери, до усвідомлення нею свого життєвого призначення і свого місця в суспільстві» [6, с. 20].

Висновки. По-перше, стрімкий темп сучасного життя вимагає від системи освіти адаптуватися до нього, широко використовуючи методи адаптивного управління навчально-виховним процесом. По-друге, ефективним застосування адаптивного управління може бути тільки коли воно виходить з ідей педагогіки добра. По-третє, доброзичливість в педагогіці має бути вимогливою.

Список літератури: 1. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 2. Степаненко М. Полтавські джерела «Педагогіки добра і краси» Івана Зязюна / М. Степаненко, Л. Кравченко // Естетика і етика педагогічної дії. – 2014. – Вип. 7. – С. 8–14. 3. Товажнянський Л.Л. Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ «ХПІ» та шляхи її реалізації Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 416 с. 4. Кремень В.Г. Педагогіка добра академіка Зязюна / В.Г. Кремень // Іван Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ: біобібліогр. показ. – 3-є вид., перероб., допов. – К.: Богданова А.М., 2013. – С. 5–9. 5. Пономарьов О.С. Самоорганізація і управління в соціальних системах / О.С. Пономарьов // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2003. – № 2. – С. 37–46. 6. Романовский А.Г. «Иметь» или «быть» / А.Г. Романовский // Духовно-моральні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: Зб. наук. пр. – Ч. 1. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – С. 16–20.

Bibliography (transliterated): 1. Ziazun I. A. Pedagogika dobra: idealy i realii: Nauk.-metod. posib. – K.: MAUP, 2000. – 312 s. 2. Stepanenko M. Poltavski dzherela «Pedagogiki dobra i krasu» Ivana Zaziuna / M. Stepanenko, L. Kravchenko // Estetyka i etyka pedagogichnoi dii. – 2014. – Vyp. 7. – S. 8–14. 3. Tovazhnianskiy L. L. Kontseptsiiia formuvannia humanitarno-tekhnichnoi elity v NTU «KhPI» ta shliakhy yii realizatsii L. L. Tovazhnianskiy, O. H. Romanovskiy, O. S. Ponomarov. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2004. – 416 s. 4. Kremen V. H. Pedagogika dobra akademika Zaziuna / V. H. Kremen // Ivan Andriiovych Zaziun: Pedagog. Vcheniy. Filosof: biobibliogr. pokazh. – 3-ie vyd., pererob., dopov. – K.: Bohdanova A. M., 2013. – S. 5–9. 5. Ponomarov O. S. Samoorhanizatsiia i upravlinnia v sotsialnykh systemakh / O. S. Ponomarov // Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnykh systemamy. – 2003. – № 2. – S. 37–46. 6. Romanovskiy A. H. «Ymet» yly «byt» / A. H. Romanovskiy // Dukhovno-moralni osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii: Zb. nauk. pr.

М. К. Чеботарьов

ПЕДАГОГІКА ДОБРА ЯК ОСНОВА АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ

Розглядаються особливості підготовки студентів з використанням адаптивних технологій сьогодні, коли все більш помітним стає посилення прагматичного підходу людей не тільки до виконання своїх безпосередніх виробничих завдань і функцій, а й до організації способу життя. Аналізується зв'язок педагогічної технології адаптивного управління з ідеями педагогіки добра та можливостей її успішного застосування в практиці професійної підготовки майбутніх інженерів. Звертається увага на посилення гуманітарної складової освіти. Йдеться перш за все про належне формування їхньої професійної та соціальної компетентності.

Ключові слова: професійна підготовка у технічному виші, формування готовності до адаптивного управління у майбутніх менеджерів, педагогіка добра.

Н. К. Чеботарев

ПЕДАГОГИКА ДОБРА КАК ОСНОВА АДАПТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ УЧЕБНЫМ ПРОЦЕССОМ

Рассматриваются особенности подготовки студентов с использованием адаптивных технологий сегодня, когда все больше видимым становится усиление прагматического подхода людей не только к выполнению своих непосредственных производственных задач и функций, а и к организации способа жизни. Анализируется связь педагогической технологии адаптивного управления с идеями педагогики добра и возможности ее успешного использования в практике профессиональной подготовки будущих инженеров. Обращается внимание на усиление гуманитарной составляющей образования. Речь идет прежде всего о надлежащем формировании их профессиональной и социальной компетенции.

Ключевые слова: профессиональная подготовка менеджеров в техническом вузе, формирование готовности к адаптивному управлению будущих менеджеров, педагогика добра.

N. K. Chebotaryov

PEDAGOGICS OF GOOD AS A BASIS FOR ADAPTIVE MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Peculiarities of training students using adaptive technology are considered, especially when strengthening of people's pragmatic approach not only to meet their immediate production tasks and functions, but also to the organization of life becomes more noticeable. The relationship between educational technology of adaptive management and ideas of pedagogics of good and possibilities of its successful application in professional training of future engineers are analysed. Attention is paid to strengthening of humanitarian component of education. The formation of engineers' professional and social competence is greatly emphasized.

Keywords: professional preparation of managers in technical institution of higher learning, forming of readiness to adaptive control of future managers, pedagogics of good.

Стаття надійшла до редакції 18.04.201